

Kur'ân-ı Kerim Meâl ve Tefsiri Adlı Eserin Tefsirdeki Metoduna Dair Bir İnceleme

Cahit Karaalp*

Öz

Ülkemiz ilahiyat fakülteleri için İsmail Cerrahoğlu'nun tefsir ilminde önemli bir yeri vardır. Eserleri birçok ilahiyat fakültesinde ders kitabı olarak okutulan, tefsir usulü ve tefsir tarihine dair ilk eserleri kaleme alan, tefsirde çığır açan, aynı zamanda alandaki pek çok hocanın da hocası olan Cerrahoğlu'nun tefsir yöntemini inceleme konusu yapmak, bizim açımızdan önem arz etmektedir.

Cerrahoğlu 1983 yılında Talat Koçyiğit ile birlikte “Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri” isimli eseri kaleme almış ancak, 6 cilt olarak tasarlanan tefsirin sadece birinci cildi basılmış ve hocaların ortak çalışması olarak devamı getirilememiştir. Eser; dili, üslubu, metodolojisi, kaynakları ve yorumları açısından özgün bir eserdir. Tefsirde âyetler ne rivâyetlere boğulmuş ne de gereksiz açıklamalara yer verilmiştir. Herkesin anlayabileceği bir dil ve ilmi bir üslup kullanılmıştır. Eserde geçmiş bilgiler taklit edilmemiş, aksine yeri geldiğinde müfessirlerin çoğunluğuna muhalefet edilmiş, isrâilî bilgiler eleştirilerek reddedilmiş, bağlama uymayan konular yeniden yorumlanmış ve orijinal bir tefsir ortaya konulmuştur. Ayrıca tefsirde meal hatalarına dikkat çekilmiş ve alternatif meal ortaya konulmuştur.

Makalede Cerrahoğlu'nun “Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri” adlı eserinde, tefsirde izlediği metodu ortaya koymayı ve tefsirin özgün yönlerini zikretmeyi hedeflemekteyiz. Tefsirin sadece tek cildi basıldığı için çalışmamız 1. cilt ile sınırlıdır. Ayrıca incelemekte olduğumuz eser, her ne kadar Koçyiğit ve Cerrahoğlu tarafından ortak kaleme alınmış olsa da çalışmamız Cerrahoğlu ile ilgili olduğu için sadece Cerrahoğlu'nun ismini zikredeceğiz.

Anahtar Kavramlar: Tefsir, Kur'ân, Metot, Cerrahoğlu, Koçyiğit

An investigation about tafseer methodology in the book *Kur'ân-ı Kerim ve Tefsiri*

Abstract

İsmail Cerrahoğlu, who is one of the well-known scholars of Qur'anic interpretation in theology faculties in Turkey, had a considerable impact on tafseer researches. It is of great importance to examine his tafseer methodology, given the fact that he pioneered writing books on history and methodology of tafseer which are still used as textbooks in theology faculties in Turkey. In the mean time, he supervised many undergraduate

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı. cahitkaraalp@hotmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5898-6819>.

Bu makale “iThenticate” intihal tarama programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

ATIF: Karaalp, Cahit. “Kur'ân-ı Kerim Meâl ve Tefsiri” Adlı Eserin Tefsirdeki Metoduna Dair Bir İnceleme”. Tefsir Araştırmaları Dergisi (TADER) 3 / 1 (Nisan 2019): 1-23.

Gönderim Tarihi: 28 Şubat 2019. Kabul Tarihi: 13 Nisan 2019. DOI Numarası: 10.31121/tader.533590. Araştırma Makalesi. Yayın Tarihi: 30 Nisan 2019.

students who are recently well-known scholars in the field. Cerrahoğlu together with professor Talat Koçyiğit planned in 1983 to author a book titled as *Translation and Commentary of the Qur'an* which would consist of 6 volumes. However, they were only-able to complete and publish the first volume and the rest of volumes could not be brought to public attention. This tafseer is an original work in terms of language, methodology, resources and interpretations. The verses in the tafseer are neither overwhelmed by narrations nor by unnecessary explanations. A clear language with a scholarly approach were used in such a way that everyone could understand. Besides, a critical approach was adopted in this book rather than mentioning widespread information and ideas in previous books. Also, narratives related to israliyat were not accepted. Apart from this the commentaries which are out of context were reinterpreted as well as indicating some translation mistakes and showing alternatives to them. As result, an original tafseer book had emerged. In our study, we aim to investigate the methodology of Qur'anic interpretation for Cerrahoğlu and identify the distinctive aspects of his approach. Our study covers the first volume of his tafseer which is the only published volume. Although the research was co-authored by Cerrahoglu and Kocyiğit, we only referred to Cerrahoglu as our main topic in this article.

Keywords: Tafsîr, Quran, Method, Cerrahoğlu, Koçyiğit

GİRİŞ

Makale konumuz olan “Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri” isimli eser Prof. Dr. Talat Koçyiğit ve Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu tarafından telif edilmiş ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1983 yılında Ankara'da basılmış olup 1985 ve 1990 yıllarında da 2. ve 3. baskıları yapılmıştır. Dönemin Diyanet İşleri Başkanlığını yürüten Tayyar Altıkulaç tefsir için kaleme aldığı tekdime yazısında çağın ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte ve yaşayan Türkçe ile bir tefsir hazırlatmayı amaçladıklarını bunun için böyle bir tefsire karar verdiklerini ve tefsirin 6 cilt olarak düşünüldüğünü ifade etmiştir.¹

Tefsirin sadece birinci cildi yayınlanmış olup devamı getirilememiştir. Tefsire bir “Mukaddime” ile başlanmış ve tefsirde sadece Fatıha sûresi ile Bakara sûresi tefsir edilmiştir. Mukaddimedede Kur'ân'ın tarifi, kime, niçin ve nasıl indiği, Kur'ân'ın nasıl toplandığı, Kur'ân'ın i'cazı gibi Kur'ân-ı Kerim hakkında genel bilgilere ve tefsire neden ihtiyaç duyulduğu, tefsirin kaynakları, tefsir faaliyetleri gibi tefsir tarihi konularına yer verilmiştir.²

Eksik kalan bu tefsir çalışması daha sonra Prof. Dr. Talat Koçyiğit tarafından tamamlanmış³ ve Prof. Dr. Bünyamin Erul tarafından gözden geçirilerek Türkiye Diyanet Vakfı yayınlarıncı 7 cilt halinde basılmıştır.⁴ Ancak, Koçyiğit tarafından tamamlanan bu tefsirin birinci cildi, 1983 yılında

¹ İsmail Cerrahoğlu - Talat Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1990), 1: 6.

² Cerrahoğlu - Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 7-53.

³ Mustafa Öztürk, *Cumhuriyet Türkiyesinde Meal ve Tefsir Serencamı*, 3. Baskı (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 83.

⁴ Talat Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 7 Cilt (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016)

Cerrahoğlu ve Koçyiğit tarafından kaleme alınan tefsirin birinci cildi ile aynı olduğu halde Cerrahoğlu'nun ismine bu baskıda yer verilmemiş ve tefsirin girişinde konuyla ilgili hiçbir açıklama yapılmamıştır.⁵

1. TEFSİRDE İZLEDİĞİ YÖNTEM

Her bir müfessirin tefsirinde kendine özgü bir metot takip ettiği söylenebilir. Kimileri de bir mukaddime ile bunu eserlerinin girişinde izah etmiştir.⁶ Ancak çoğunluğun böyle bir geleneği bulunmamaktadır. Nitekim onlar, zihinlerindeki metodu kalıplara dökmeden eserlerine uygulamıştır. Hiçbir tefsir belli bir yöntem olmadan kaleme alınmaz. Dolayısı ile Prof. Dr. Cerrahoğlu'nun da tefsirini kaleme alırken izlediği bir metodu vardır. Makalemizde Cerrahoğlu'nun izlediği tefsir yöntemini ortaya koymaya çalışacağız.

1. 1. Kur'an'ın, Kur'an ve Hadis/Sünnet ile Tefsiri

Kur'an'ın en mühim tefsir kaynağı Kur'an'ın kendisi ve sünnettir.⁷ Sünnet, Kur'an'ın umum ve hususunu, mutlak ile mukayyedini, nasih ve mensuhunu ve diğer hususlarını izah eder.⁸ Kur'an'ın, Kur'an ve hadis/sünnet ile tefsiri tüm müfessirlerin ittifak ettiği bir tefsir yöntemidir. Âyetlerin tefsirinde Kur'an bütünlüğünü göz önünde bulundurmamak ve âyetleri Hz. Peygamberin açıklamaları doğrultusunda anlamaya çalışmak önemli ise de bu tefsir metodunun da bazı mahzurları bulunmaktadır. Zira Kur'an'ın, Kur'an ile tefsiri müfessirin anlama kapasitesi ile sınırlıdır ve keyfidir.⁹ Kur'an'ın hadis ve sünnet ile tefsiri ise sahih ve sarih rivâyetlerle sınırlı kaldığı sürece önem arz eder. Kur'an'ı kendi bütünlüğü içinde değerlendirmeden doğru anlamlara ulaşmak mümkün değildir.¹⁰ Kur'an'ı bir bütün olarak okurken, âyetler ve sûreler arası uyuma dikkat edilmeli, âyet bütünlüğü ve sûre bütünlüğü sağlanmalı,¹¹ âyetlerin birbirini tamamladığı, açıkladığı unutulmamalıdır.¹²

⁵ Koçyiğit, *Kur'an'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 21-52.

⁶ Bk. Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li abkâmi'l-Kur'an*, thk. Muhammed İbrahim el-Hafnevî - Mahmûd Hâmîd Osmân, 12 Cilt (Kahire: Dâru'l-hadis, 2002), 1: 11-112; Tâhir bin Âşûr, Muhammed, *Tefsîru't-tabrîr ve't-tenvîr*, 12 Cilt (Tûnus: Dâru Suhnûn li'n-neşr ve't-tevzi', ts), 1: 10-130; Mustafa Öztürk, *İlâhî Hitâbın Tefsiri* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 1: 9-67.

⁷ Muhammed Vehbi Derelî, *Problematik Açardan Kur'an-Sünnet İlişkisi*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2010), 83.

⁸ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 6. Baskı (Ankara: Fecr Yayınları, 2014), 40-41.

⁹ Konu ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bk. Ali Karataş, Kur'an'ı Kur'an ile Anlama, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31 (2011): 177-197.

¹⁰ Abdülbaki Güneş, *Kur'an'da Bütünlük Mucizesi* (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2014), 39; Galip Gezgin, *Tefsirde Semantik Metot* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015), 255-258; Zülfikar Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümelei- "Azîz Kur'an" ve "İnsanlığa Son Çağrı Örneği"* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007), 183.

¹¹ İbrahim H. Karşlı, *Kur'an'ı Anlamaya Giriş* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 92-93.

¹² Halis Albayrak, *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine*, 7. Baskı (İstanbul: Şule Yayınları, 2015), 24.

Cerrahoğlu, âyetleri Kur'ân bütünlüğünde ve hadis/sünnet ile tefsir etmektedir. Fatiha sûresi 7. âyetinde geçen “gazaba uğrayanların ve sapanların yoluna değil” âyetinin tefsirinde müfessirlerin Hz. Peygamberden nakledilen hadise¹³ binaen verdikleri gazaba uğrayanların Yahudiler, sapanların Hristiyanlar oldukları yönündeki açıklamalarını¹⁴ zikretmekte ve Bakara sûresi 61, A`râf sûresi 152 ve Mâide sûresi 60. âyetlerinde Yahudilerin “gazaba uğradıklarından” bahsedildiğini, Maide sûresi 77 ve Al-i İmran sûresi 69. âyetlerinde Hristiyanların “sapmış olduklarından” söz edildiğini ifade ederek ilgili yorumların ve hadisin Kur'ân'a muvafık olduğunu ifade etmektedir.¹⁵

1. 2. Müşkil Âyetlere Yaklaşımı

Müşkilü'l-Kur'ân, Kur'ân âyetleri arasında ilk bakışta ihtilaf ve tenakuz gibi gözükten durumları inceleyen bilim dalıdır.¹⁶ Müşkilü'l-Kur'ân tabiri maksadını aşılıyor ve muhatabın zihninde kuşku uyandırıyor da ulûmü'l-Kur'ân kaynaklarının tamamında ele alınmıştır. Kuşkusuz böyle bir bakış açıyla meseleye yaklaştığımızda bu kavramın kullanılmaması yönünde bir irade oluşabilir, ancak nesh gibi çok daha riskli bir kavramın usûl konusu olarak incelenmiş olması, bu kavramın da kitaplarda incelenmesini meşrulaştırmaktadır.¹⁷ Konuyla ilgili ilk dönemden itibaren müstakil eserler kaleme alınmıştır.¹⁸

Prof. Dr. Cerrahoğlu, Kur'ân'ın müşkillerinin çözümü konusunda ikna edici delilin olmaması halinde selefîn metodunu takip eder. Buna örnek olarak Hz. Adem ve Havva'nın yerleştirildikleri cennet ile ilgili âyetlerin anlaşılması konusundaki müşkili zikredebiliriz. Hz. Âdem ve Havva'nın yerleştirildikleri cennetin dünyada bir bahçe mi yoksa ahirette mü'minlere va'dedilen sevap cenneti mi olduğu konusundaki tartışmaları delilleri ile zikrettikten sonra bu konudaki delil ve cevapların müşkilin halline yardımcı olmaktan uzak olduğunu, birçok Ehl-i Sünnet müfessirinin selefî tabii olarak âyette zikredilen cennetin yerini tesbite ve nasıl bir cennet olduğunu araştırmaya kalkışmadığını, Allah'ın bilgi vermediği bu gibi konularda Allah'tan başka kimsenin bilgi sahibi olmadığını

¹³ Tirmizî, “Tefsir”, 1.

¹⁴ Âyet hakkındaki değerlendirme ve tefsirler için bk. Mukâtil bin Süleymân bin Beşîr, *Tefsîru Mukâtil Bin Süleymân*, thk. Ahmed Ferid, 3 Cilt (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2003), 1: 26; Zemaşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd bin Ömer bin Muhammed, *el-Keşşâf an bakâiki gavâmi'zî't-tenzîl ve uyûnu'l-ekâvîl fî vucûhu't-te'vîl*, thk. Muhammed Abdusselâm Şâhîn, 4 Cilt (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1995), 1: 26-27; Halil Aldemir, “Fatiha Sûresi'nde Nimet Verilenler, Gazaba Uğrayanlar ve Delâlette Olanlar”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12/1 (2012): 19-24.

¹⁵ Cerrahoğlu - Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 24-25.

¹⁶ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 15. Baskı (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 179; Abdülcelil Bilgin, *Kur'ân'ı Tanımak* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2018), 169; Fethi Ahmet Polat, *Tefsir Araştırmalarında Yöntem Sorunları I-II*, 2. Baskı (Konya: Aybil Yayınları, 2014), 238-242.

¹⁷ Polat, *Tefsir Araştırmalarında Yöntem Sorunları*, 238-242.

¹⁸ Bk. İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh bin Müslim ed-Dineverî, *Te'vilü müşkili'l-Kur'ân*, thk. Sa'd bin Necdî Ömer (Beyrut: Müesseseti'r-Risâle, 2015), 31-406.

ifade ettiklerini söyler ve müşkilin halli konusunda sınımlanacak en doğru görüşün selefın bu görüşü olduğunu ifade eder.¹⁹

Cerrahoğlu, müfessirler tarafından müteşabih, mübhem ve müşkil sayılan Hurufu Mukatta²⁰ ile ilgili birçok görüşü zikretmekte ve bu görüşlerin içinden “mukatta harflerinin dikkat çekmek ve uyarı için kullanıldığı” görüşünü tercih etmektedir.²¹ Zira Kur'ân anlaşılacak için inmiştir, Kur'ân'da anlaşılmaz âyet bulunmamaktadır.

Cerrahoğlu bazen görüşler arasında tercihte bulunmaz ve sonucu Allah'a havale eder. Bakara sûresi 260. âyette Hz. İbrahim'in, kalbi mutmain olsun diye ölümlerin nasıl diriltildiğini görmek istediği, bunun üzerine Allah'ın kendisine dört kuşu alıp kesmesi veya kendisine alıştırdıktan sonra onlara çağrıda bulunması yönünde emir buyurduğu ifade edilir. Tefsirlerde kuşların akıbeti tartışma konusudur. Müfessirlerin çoğu, Allah'ın Hz. İbrahim'den kuşları kesmesini istediği görüşündedir.²² Ancak Ebu Müslim el-İsfehani bu görüşe muhalefet eder ve âyette böyle bir şeyden bahsedilmediğini, Hz. İbrahim'den kuşları ehlileştirip kendine alıştırmasının istendiğini ifade eder. Cerrahoğlu, her iki görüşün de doğru olabileceğini, en doğrusunu Allah'ın bildiğini belirtir ve mealde Ebu Müslim'in görüşünü esas alır.²³

1. 3. Kıraat Farklılıklarını Zikretmesi

Kıraat, Kur'ân kelimelerinin eda keyfiyetlerini ve bunlarda görülen farklılıkları nakledene isnat ederek bilmeye denir.²⁴ Kur'ân-ı Kerim'deki bazı kelimelerin kıraat farklılıklarından dolayı değişik şekillerde okunduğu ve çeşitli sebeplere bağlı olarak kıraat farklılıklarının ortaya çıktığı bilinmektedir.²⁵ Nüzul döneminde varlık kazanan kıraat ihtilafı sahabe kanalıyla nüzul sonrası sürece taşınmış ve böylece varlığını devam ettirmiştir.²⁶

Cerrahoğlu, Bakara sûresi 10. âyette münafıklar bağlamında geçen “يَكْذِبُونَ” kelimesinin; Küfe imamları Asım, Hamza ve Kisa'î tarafından “يَكْذِبُونَ/yekzibun” şeklinde okunduğunu ve “yalan söylerler” anlamına geldiğini dolayısı ile bu âyette münafıkların yalancı olduklarının beyan edildiğini

¹⁹ Cerrahoğlu – Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 93-97.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Öztürk, *İlâhi Hitabın Tefsiri*, 1: 332-345.

²¹ Cerrahoğlu – Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 32.

²² Bk. Mukâtil bin Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 141; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed bin Cerîr, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 15 Cilt (Beirut: Dâru İbn Hazm, 2013), 3: 64-79; İbn Kesîr, İmâduddîn Ebû'l-Fidâ İsmail bin Ömer el-Kureşî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 4 Cilt (Riyad: Mektebetü Daru's-Selam, 1994), 1: 422-424.

²³ Cerrahoğlu – Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 522-523.

²⁴ Zürkânî, Muhammed Abdulazim, *Kur'ân İlimleri Menabilü'l-İrfan Tercümesi*, trc. Ramazan Şahan - Halil Aldemir, 2 Cilt (İstanbul: Beka Yayınları, 2015), 1: 570.

²⁵ Mustafa Karagöz, *Dilbilimsel Tefsîr ve Kur'ân'ı Anlamaya Katkısı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010), 252.

²⁶ Mehmet Emin Maşatı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi* (Ankara: Otto Yayınları, 2016), 183.

ancak kelimeyi Medine, Hicaz ve Basra kıraat imamlarının “يكذبون/yükezzibun” şeklindeki okuyuşlarına göre kelimenin “yalanlarlar”²⁷ anlamına geldiğini ifade eder ve münafıkların karakterine daha uygun düşen birinci kıraati/anlamı tercih eder.²⁸

1. 4. Tarihi Bağlama Yer Vermesi

Nüzul ortamı Kur'an'ın bütünü için bağlamdır.²⁹ Âyetler bu bağlam ve indiği dönemin şartları göz önünde bulundurularak anlaşılmalı çalışılmalıdır.³⁰ Kur'an'ın yorumlanmasında âyetlerin indiği dönemin sosyal, siyasi ve ekonomik şartlarının, örf ve adetlerinin, kültürün, toplumsal yapının ve dini inançların bilinmesi önem arz etmektedir.³¹

Bakara sûresi 178 ve 179. âyetlerin tefsirinde Cerrahoğlu, köleyi öldüren bir hürün kısas ile öldürülüp öldürülmeyeceği tartışmasını zikreder ve fakihlerin çoğunun³² köleye karşılık hürün öldürülmeyeceği görüşünde olduklarını³³ belirttikten sonra bu içtihadı katılmadığını ifade eder. Zira âyeti kerime cahiliye devrinde adil olmayan bir tatbikata son vermek ve insanlar arasındaki eşitliği sağlamak için inmiştir. Buna göre âyetin özü, ruhu eşitlik prensibi üzerine oturmuştur ve köleyi öldüren hürün öldürülmemesi, âyetin ruhuna aykırıdır.³⁴

Cerrahoğlu, Bakara sûresi 220. âyetin tefsirinde âyetin indiği dönemin şartlarına dikkat çeker. “Keza sana yetimleri soruyorlar. Deki: Onların işlerini düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlarla bir arada olursanız, onlar sizin kardeşlerinizdir...” âyetinin indiği dönemde Arapların yetimlere sadece malları için yakınlık gösterdiklerini, yetim bir kızla sadece malı için evlendiklerini, mal başkasına gitmesin diye yetim kızları oğullarına aldıklarını, malı olmayan yetimleri horladıklarını, âyetin de buna son vermek için indiğini ifade eder.³⁵

²⁷ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tabrîr ve't-Tenvîr*, 1: 283; Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed bin Muhammed bin İsmail, *Meâni'l-Kur'an*, thk. Yahya Murad, 2 Cilt (Kahire: Dâru'l-hâdis, 2004), 1: 38.

²⁸ Cerrahoğlu – Koçyiğit, *Kur'an'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 49.

²⁹ Nihat Uzun, *Bağlam ve Kur'an'ın Anlaşılması Üzerine* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 52.

³⁰ Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercüme*, 182; Ali Karataş, Meallere Tarihi Verileri Yansıtmanın Gerekliği Üzerine, *EKEV Akademi Dergisi*, 16/51 (2012): 204.

³¹ Necmettin Gökkır, *Kur'an Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014), 55.

³² Ebu Hanife'nin ve Hanefilerin farklı değerlendirmeleri için bk. Cessâs, Ebû Bekr Ahmed bin Alî, *Abkâmu'l-Kur'an*, thk. Abdüsselâm Muhammed Ali Şahîn, 4. Baskı, 3 Cilt, (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2013), I:165-175.

³³ Tartışmalar için Bk. Kurtubî, *el-Câmi' li Abkâmi'l-Kur'an*, 1: 634-644; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1: 284-286.

³⁴ Cerrahoğlu - Koçyiğit, *Kur'an'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 317.

³⁵ Cerrahoğlu - Koçyiğit, *Kur'an'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 425.

1. 5. Nüzul Sebeplerine Yaklaşımı

Esbab-ı nüzul, meydana geldiği zamanda bir olaydan bahseden ya da bir olayın hükmünü açıklayan âyet veya âyetlerin inişine neden olan hadise veya sorudur.³⁶ Âyetler için metin dışı bağlam hükmündedir.³⁷ Bir âyetin sebep-i nüzulünü dikkate almak, onun tarihin belli bir dönemi ile bağlantılı bir metin olduğunu kabul etmek demektir.³⁸ Nüzul sebeplerinin âyetlerin anlaşılması konusunda önem arz ettiği her müfessirin kabul ettiği bir gerçektir. Esbab-ı nüzul rivâyetleri bazen Kur'ân'ın anlaşılmasında olumlu sonuçlar doğurmakta ise de bazen de olumsuz neticelere sebep olabilmektedir. Sebeb-i nüzul rivâyetlerinin senedlerinin hazfedilmiş olması, sebep-i nüzulün yorumlarla birbirine karışması, nakillerin birden fazla olması bazı olumsuz neticelerin çıkmasına sebep olmuştur.³⁹ Cerrahoğlu'na göre; "Kur'ân'ın herhangi bir âyetinin indirilişi her zaman tek bir nedene bağlanamaz. Bazen tek bir hadise âyetin indirilişine sebep olsa bile bazen de birbirine benzeyen hadiselerin tekerrür etmesi halinde hepsine çözüm getirecek bir âyetin indirilmiş olması da mümkündür."⁴⁰

Cerrahoğlu, Bakara sûresi 189. âyette geçen "iyilik evlere arkalarından girmeniz değildir; fakat (asıl) iyilik sakınan kimse(nin iyiliği)dir."⁴¹ ifadesi bağlamında Bera bin Âzib'ten nakledilen; "Bu âyet bizim hakkımızda nazil oldu. Ensar haccedip Medine'ye döndükleri zaman, evlerine kapılarından değil de arka tarafından girelerdi. Ensar'dan biri bu adete aykırı hareket edip kapıdan girince ayıplanmış ve bunun üzerine de bu âyet nazil olmuştur."⁴² şeklindeki rivâyeti zikreder.⁴³

1. 6. Rivâyetleri Sened ve Metin Tenkidine Tabi Tutması

Rivâyet tefsirlerinin birçoğunun temel malzemesinin tarih, siyer, hadis gibi rivâyeti esas alan kaynaklar olduğu ifade edilebilir. Tefsir babında Hz. Peygamber, sahabe ve tabiinden yapılan rivâyetler azımsanamaz. Bunlara yönelik sened ve metin tenkidinin hadis ilmindeki gibi tefsirde canlı olduğunu söyleyemeyiz. Tefsir ile ilgili rivâyetlerin birçoğunun sened ve metin tenkidine tabi tutulmadığı ehlinin malumudur. Kimi tefsirlerin rivâyetleri sened ve metin açısından tenkid etmiş

³⁶ Zürkânî, *Kur'ân İlimleri*, 1: 176; Ayrıntılı çalışma için bk. Ahmet Nedim Serinsu, *Kur'ân ve Bağlam*, 2. Baskı (İstanbul: Şule Yayınları, 2012)

³⁷ Gezgin, *Tefsirde Semantik Metot*, 269.

³⁸ Mehmet Paçacı, "Tefsir'de Semantik ve Hermenötik". *İslami İlimlerde Metodoloji/Usûl Mes'esi I* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2005), 1: 574.

³⁹ Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2016), 227-230.

⁴⁰ Cerrahoğlu – Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 509.

⁴¹ Âyet ile ilgili ayrıntılı bir değerlendirme için bk. Abdurrahman Ateş, "Anlam Bütünlüğü Açısından Bakara 189. Âyet ile İlgili Bir Değerlendirme", *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/2 (2016): 9-30.

⁴² Vâhidî, Ebû'l-Hasen Alî bin Ahmed bin Muhammed, *Esbâbu nüzûli'l-Kur'ân*, thk. Kemâl Besyûnî Zeglûl, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1991), 56; Buhârî, "Umre", 18; Müslim, "Tefsir", 23.

⁴³ Cerrahoğlu – Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 355.

olması bu gerçeği değiştirmemektedir. Bunun sebebi olarak tefsir ilminin hadis ilmi ile iç içe olmasını gösterebiliriz.

Cerrahoğlu tefsirde genellikle âyetlerin nüzul sebeplerini zikreder. Ancak bazı yerlerde nüzul sebebi olarak nakledilen rivâyetleri de tenkid eder. Kelbi tariki ile İbn Abbas'tan gelen; “Muaz bin Cebel ve Sa'lebe, Hz. Peygambere; “ya Resulullah, nasıl bir iştir ki, hilal önce ince bir ip gibi beliriyor, sonra büyüyor, düzleşiyor ve yuvarlak bir şekil alıyor, sonra tekrar inceliyor, kıvrılıyor ve ilk belirmediği şekle dönüyor. Güneş gibi bir kararda durmuyor. Bu soru üzerine yukarıdaki âyet nazil olmuştur.” rivâyetinin tüm müfessirler tarafından “sana hilalleri soruyorlar...” ifadesi ile başlayan Bakara sûresi 189. âyetin sebep-i nüzülü bağlamında nakledildiğini⁴⁴ ifade ettikten sonra rivâyeti öncelikle sened açısından tenkid eder ve Kelbi tariki ile İbn Abbas'tan gelen tefsirle ilgili rivâyetlerinin umumiyetle zayıf olduğunu, buna rağmen müfessirlerin Kelbi'nin rivâyetini zikretmekten geri kalmadıklarını söyler. Aynı rivâyeti metin tenkidine tabi tutar ve âyette yer alan cevabın rivâyetteki sorulara uygun düşmediğini, rivâyetteki soruların bir astronomi bilgisine sorulması gereken sorular olduğunu ifade eder ve daha başka açılardan da tenkitte bulunur.⁴⁵

1. 7. Bağlama ve Âyet Bütünlüğüne Dikkat Etmesi

Kur'an'ın nazil olduğu ortam, ahval ve şartlar dış bağlamı; sûre, âyet ve kelimeler ise iç veya lafzi bağlamı ifade eder. Müfessirler âyetler hakkında yorumda bulunurken mutlaka bu iki bağlamı dikkate almışlardır. Zira Kur'an'ın hayatla bağını dış bağlam, lafızla bağını ise iç bağlam ifade eder.⁴⁶ Kur'an'ın genel bağlamı, sûre bağlamı, âyetler arası bağlam önemli olduğu kadar âyet içi bağlam da önemlidir. Kuran'ın metinden çok söze benzediği, sözlü bir hitap olduğu, 23 yılda birbirinden bağımsız sözler şeklinde indiği, böyle olduğu için bağlamının metin içinde değil dışında aranmasının icap ettiği, Kur'an'ı söz ortamına taşımak ve ait olduğu tarihte okumak gerektiği gibi gerekçelerle Kur'an'ın kendi içinde bir bütün olmadığını ve bir bütün olarak okunamayacağını ifade edenlerin⁴⁷ aksine Kur'an'ın metin haline dönüştürülürken anlam ve anlatım bütünlüğünün dikkate alındığını, Kur'an'ın birbirinden kopuk pasajlar şeklinde düzenlenmediğini, aksine Kur'an'ı bir metin olarak

⁴⁴ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 100; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1: 232; Kurtubî, *el-Câmi' li abkâmi'l-Kur'an*, 1: 715-718; İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferâc Cemalüddîn Abdurrahmân bin Ali bin Muhammed, *Zâdu'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2015), 110; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1: 306; Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tabrîr ve't-Temîr*, 1: 196-203; Hayrettin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*, 5. Baskı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 1: 126.

⁴⁵ Cerrahoğlu – Koçyiğit, *Kur'an'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 352-353.

⁴⁶ Mustafa İslamoğlu, *Kur'an'ı Anlama Yöntemi*, 3. Baskı (İstanbul: Düşün Yayınları, 2017), 37.

⁴⁷ Ömer Özsoy, *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları* (Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2004), 47-51; Ebu Zeyd, Nasr Hamid, *İlahi Hitabın Tabiatı*, trc. Mehmet Emin Maşalı (Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2001), 100-215 vd.

okuyacaklar için vahiy pasajlarının bütünlük arzedecek şekilde bir araya getirildiğini düşünmekteyiz.⁴⁸

Cerrahoğlu, Bakara, 208. âyette geçen “ادخلو في السلم كافة/Barış (ve kurtuluş dini olan İslam)’a tam olarak girin” ifadesinin tefsirinde, “كافة”ibaresinin “silme” girmeleri istenen mü’minlere hal yaparak toptan ve hep birden, “cemian” manasında tefsir edenler⁴⁹ varsa da aslında ibarenin Allah’a teslim olmayı ve boyun eğmeyi gerektiren “bütün emir ve nehiyeler” manasına geldiğini dolayısı ile âyetin; “Ey iman edenler! Allah’ın bütün emir ve nehiyelerinde O’na tam teslimiyetle barışa girin ve gerçek Müslümanlar olun!” anlamını verdiğini” ifade eder.⁵⁰

2. TEFSİRİN ÖZELLİKLERİ

Tefsirler, yazıldıkları dönemde var olan ihtiyaç üzerine kaleme alınır, kaleme alınma sebeplerine ve müfessirlerin üslubuna göre de tefsirler farklılık arz eder. Kimileri dilsel,⁵¹ kimileri fıkhi,⁵² kimileri kelami,⁵³ kimileri de işari⁵⁴ ağırlıklıdır. Daha başka özelliklere sahip birçok tefsir bulunmaktadır.⁵⁵ Müfessirin donanımı ve meşrebine göre şekil alan her tefsiri aynı kabul etmek mümkün değildir. Cerrahoğlu’nun tefsiri de belli özelliklerle öne çıkmaktadır. Biz burada tefsirde öne çıkan belli özellikleri zikretmeye çalışacağız.

2. 1. Sûre Girişlerinde Bilgi Vermesi

“Kur’ân-ı Kerîm Meal ve Tefsiri’nde” her sûrenin başında sûreye giriş mahiyetinde sûrenin adı, âyet sayısı, indiği yer, sûrenin gayesi konularında bilgi verilir ve bu konulardaki tartışmalar zikredilir.⁵⁶ Örneğin Fatıha sûresinin Mekki mi Medeni mi olduğu tartışmasına yer verir ve Mekke’de namazın farz olduğunu, Fatıhasız namaz kılındığına dair herhangi bir rivâyetin bulunmadığını, Mekki olan Hicr sûresinde “tekrarlanan yedi” ifadesi ile Fatıha’nın kast edildiği konusunda görüş

⁴⁸ Cahit Karaalp, *Türkçe Meallerde Kavram Çevirileri Sorunu Salat Kavramı Örneği* (Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2017), 87.

⁴⁹ Tâhir bin Âşûr, *Tefsîru't-Tabrîr ve't-Tevîr*, 1: 275-281.

⁵⁰ Cerrahoğlu – Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 390-391.

⁵¹ Bk. Ferrâ, Ebi Zekeriyâ Yahyâ bin Ziyâd Abdullah, *Meâni'l-Kur'ân*, thk. İbrahim Şemsuddîn, 3 Cilt (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2002); Ebû Ubeyde Ma'mer bin el-Müsennâ et-Teymî, *Mecâzu'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Fuad Sezgin, 2 Cilt (Kahire: Mektebetü Hanci, ts); Nehhâs, *Meâni'l-Kur'ân*; Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm bin es-Serî, *Meâni'l-Kur'ân ve i'râbub*, thk. Dr. Abdulcelil Abduh Şelbî, 5 Cilt (Beyrut: Âlemu'l-kütüb, 1988)

⁵² Bk. Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, Muhammed bin Abdullâh bin Muhammed el-Meâfirî, *Abkâmu'l-Kur'ân*, thk. Rizâ Farec el-Hamâmî. 4 Cilt (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2003), 1: 13-15; Kurtubî, *el-Câmi' li abkâmi'l-Kur'ân*.

⁵³ Bk. Fahrüddîn er-Râzî, Muhammed bin Ömer bin Hasen bin Huseyn bin Alî et-Teymî, *Mefâtîhu'l-gayb/Tefsîru'l-kebîr*, thk. İbrahim Şemsuddîn - Ahmed Şemsuddîn, 4. Baskı, 23 Cilt (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2013).

⁵⁴ Bk. Kuşeyrî, Ebû Kâsım Abdulkarîm bin Hevâzin bin Abdülmelik, *Letâifü'l-işârât/Tefsîru'l-Kuşeyrî*, thk. Abdullatîf Hasen Abdurrahmân, 2. Baskı, 3 Cilt (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2007).

⁵⁵ Ayrıntı için bk. Zehebî, Muhammed Huseyn, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, 3 Cilt (Beyrut: Dâru'l-Erkâm, ts); Polat, *Tefsîr Araştırmalarında Yöntem Sorunları*, 305-488; Cerrahoğlu, *Tefsîr Tarihi*, 209-776.

⁵⁶ Cerrahoğlu - Koçyiğit; *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 1, 27.

ayrılığının bulunmadığını gerekçe göstererek Fatıha sûresinin Mekki olduğunu iler sürer ve Fatıha'nın Kur'ân'ın mukaddimesi veya önsözü olduğunu, Kur'ân'ın gayesini ortaya koyduğunu,⁵⁷ Bakara sûresinin ahkâm âyetlerinin çoğunu barındırması yönü ile önem arz ettiğini ifade eder.⁵⁸

2. 2. Âyetler Arası Tenasübe ve Kur'ân Üslubuna Dikkat Çekmesi

Kur'ân, muhataplarına mesajlarını iletirken belli bir üslup kullanır.⁵⁹ Kur'ân âyetlerinin ya da sûrelerinin birbiriyle olan lafız ya da mana ilişkileri bütünlük arz etmektedir. Örneğin Fâtıha sûresinde kul Allah Teâla'dan hidâyet dilemekte, Bakara sûresinde ise bu hidâyet talebine cevap verilmekte ve hidâyetin kaynağının Kur'ân olduğuna işaret edilmektedir. Bu alanda ilk defa eser yazanın Ebu Bekir en-Nisâbüri (ö. 324/935) olduğu zikredilir. Konuyla ilgili tefsirinde ilk defa ciddi olarak görüşler ileri süren müfessir ise Fahrüddîn er-Râzî'dir (ö. 606/1209).⁶⁰

Cerrahoğlu, Fatıha sûresinde “rabbi'l-âlemin” lafzı ile Allah'ın azametinin insan kalbine işlendiğini, ürperti hâsıl edildiğini ardından “rahman ve rahim” isimleri ile rahmetin sonsuzluğuna işaret edilerek ürpertinin sevinç dolu bir ümide dönüştürüldüğünü, kula Allah'ın kontrolü altında olduğunun hatırlatıldığını ve bunun ince bir sanatla işlendiğini ifade eder.⁶¹

Kur'ân'ın ifade üslubuna değinen Cerrahoğlu, Bakara sûresi 243. âyette geçen “elem tera” ibaresinin Lügatta “görmez misin” anlamına geldiğini ama Kur'ân'da “ilm/bilmek” anlamında kullanıldığını, geçmişte vuku bulan bir hadiseyi görmeleri mümkün olmayan insanlara bildirmek için bu ifadenin kullanıldığını ve “bilmez misin” anlamına geldiğini ifade eder.⁶²

2. 3. Dilsel Tahlillere Yer Vermesi

Arapların dili ve üslubu üzere inen Kur'ân'ın tefsiri bu dilin kurallarına göre olmalıdır.⁶³ Âyetlerin anlaşılması konusunda yaşanan problemlerin çözümünde Arap dil kurallarının hakemliği esas alınır. Zira bu kurallar Allah'ın kitabından, Hz. Peygamberin sözlerinden ve Arapların kelimelerinden çıkarılmıştır.⁶⁴ Cerrahoğlu tefsirinde zaman zaman dilin hakemliğine başvurarak tercih ettiği yorumun doğruluğunu ortaya koymaya çalışır.

⁵⁷ Cerrahoğlu - Koçyiğit; *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 1.

⁵⁸ Cerrahoğlu - Koçyiğit; *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 27.

⁵⁹ Kur'ân'daki anlatım üslupları için bk. Şehabeddin Kırdar, *Letâif luğâviyye ve lemasat beyaniyye fi'l-Kur'ân* (Konya: Tekin Kitabevi, 2016), 6-274.

⁶⁰ Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Mustafâ Deyb el-Bûğâ, 5. Baskı, 2 Cilt (Beirut: Dâru İbn Kesîr, 2002), 2: 976-995; Polat, *Tefsîr Araştırmalarında Yöntem Sorunları*, 225.

⁶¹ Cerrahoğlu - Koçyiğit; *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 19.

⁶² Cerrahoğlu - Koçyiğit; *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 480.

⁶³ İsmail Aydın, *Kur'ân'ın Filolojik Yorumu* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), 23.

⁶⁴ Zürcânî, *Kur'ân İlimleri*, 1: 570.

Cerrahoğlu, Bakara sûresi 23. âyetin tefsirinde “فأتوا بسورة من مثله” ibaresinde geçen “hu” zamirinin nereye irca edileceği konusundaki tartışmaları zikreder⁶⁵ ve müfessirlerin birçoğunun ibaredeki “hu” zamirini “من ما نزلنا” ifadesinde sözü edilen Kur'an'a irca ettiklerini dolayısı ile ibarede “Kur'an'ın benzeri bir sûre getirin” manasının kast edildiğini⁶⁶, zamiri “علي عبدنا” ifadesinde sözü edilen Hz. Muhammed'e irca edildiğini ifade edenlere göre ise ibare “kulumuz(Muhammed) gibi birisinden bir sûre getirin” anlamına geldiğini ifade etmektedir.⁶⁷

2. 4. Nesh Hakkındaki Görüşü

Şeriat ıstılahında nesh, “herhangi bir şer'i hükmün aksine sonradan başka bir şer'i delilin işaret etmesidir.”⁶⁸ Nesh meselesi tefsir tarihinde önemli yer tutmuş ve müfessirlerin geneli tarafından varlığı kabul edilmiştir. Ancak ilk dönemde neshin nasıl anlaşıldığı, hangi âyetlerin mensuh olduğu, bu konuda Hz. Peygamberden rivâyet olup olmadığı, neshin hangi şartlarda ve hangi konularda gerçekleşeceği tartışma konusudur.⁶⁹ Kur'an'ın nasih olduğunu ama hiçbir âyetin mensuh olmadığını ifade eden bir kısım tefsir âlimi ise evrensel bir kitapta neshin vukuuna karşı çıkmıştır.⁷⁰

Cerrahoğlu, neshin vukuunu Kur'an âyetleri açısından kabul etmekte ve konu ile ilgili görüşlerini şu sözlerle ifade etmektedir: “Kur'an-ı Kerim'de neshin mevcudiyetini kabul etmek, hiçbir surette Kur'an'a veya umumi manada İslam'a kusur izafe etmek manasına gelmez. Çünkü İslam diniyle ilgili olarak, Kur'an-ı Kerim'de yer alan hükümler, tek bir celsede çıkarılan kanunlar gibi bir defada değil, 2 sene ve birkaç ay içinde, hadiselerin gerektirdiği şekilde ve birbirinden ayrı olarak vazolunmuştur. Bu sebeple, her hükmün bir südür tarihi bulunduğu gibi, kendine has bir teşri sebebi de vardır. Değişen zaman içinde, bu sebebin ortadan kalkması mümkün olduğu gibi, o sebebe istinaden vazolunan hükmün değiştirilmesinde de herhangi bir kusur düşünülemez.”⁷¹

2. 5. Kavramlara Önem Vermesi

Kelimeler, dilin en küçük anlam birimleridir. Kelimelere yüklenen anlamlar çoğaldıkça anlam belirsizlikleri de artar. Bunun içindir ki çokanlamlı kavramların anlam takdiri her zaman sorun teşkil

⁶⁵ Bk. Kurtubî, *el-Câmi' li abkâmi'l-Kur'an*, 1: 223-225.

⁶⁶ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, 1: 26.

⁶⁷ Cerrahoğlu – Koçyiğit, *Kur'an'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 67.

⁶⁸ Polat, *Tefsir Araştırmalarında Yöntem Sorunları*, 181.

⁶⁹ Bk. Suyûtî, *el-İtkân*, 2: 700-723; İsmail Çalışkan, *Tefsir Usulü* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 139-145; Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 122-128.

⁷⁰ İlgili tartışmalar için bk. M. Sait Şimşek, *Kur'an'ın Anlaşılmasında İki Mesele*, 4. Baskı (İstanbul: Ekin Yayınları, 2004), 89-101; Talip Özdeş, “Kavramdan Teoriye Nesh Problemi”. *Günümüz Tefsir Problemleri*, Editör: Ali Karataş, Yunun Emre Gördük (Ankara: Bilay Yayınları, 2018), 159-179; Demirci, *Tefsir Usulü*, 230-247.

⁷¹ Cerrahoğlu - Koçyiğit; *Kur'an'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 190.

etmiştir.⁷² Vücut-nezair,⁷³ ğaribu'l-Kur'ân⁷⁴ ve furuku'l-luğa⁷⁵ türü eserler kelime ve kavramların anlamlarını ve aradaki anlam farklılıklarını inceleyen önemli eserlerdir. Bu konuda ilk dönemden itibaren birçok eser kaleme alınmıştır.⁷⁶ Cerrahoğlu'nun bu ilimlere vukufiyetini kelime ve kavramların anlamlarına gösterdiği ihtimamdan çıkarabiliriz.

Cerrahoğlu, “hamd”⁷⁷ kelimesinin tefsiri bağlamında kelimenin Türkçe karşılığının bulunmadığını, bazılarının bu kelimenin karşılığı olarak “övgü” kelimesini kullandıklarını ama “övgü” kelimesinin Arapça “medh” kelimesine karşılık geldiğini, Arapça’da “hamd”in manasına yakın olarak kullanılan “şükür” kelimesinin bulunduğunu, “şükür” kelimesinin gerçekleşmiş bir iyiliğe karşı kalp ve dil ile yapılan teşekkürü ifade ettiğini, “hamd”in ise daha gerçekleşmemiş, gerçekleşmesi ümit edilen iyiliklere karşılık olarak yapıldığını, dolayısı ile “şükür” kelimesinin “hamd” kelimesinin müradifi olmadığını ifade eder.⁷⁸

Cerrahoğlu, kavramlar konusunda hassastır. Örneğin “rab” kavramının tefsirinde “rab” kelimesinin⁷⁹ “rabbu'd-dar”, “rabbu'l-mal” terkiplerinde olduğu gibi bir izafet yapılmadan sadece “rab” demek suretiyle Allah’tan başka hiç kimse hakkında kullanılamayacağını belirtir.⁸⁰

⁷² Şahin Güven, *Kur'ân'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu* (İstanbul: Denge Yayınları, 2005), 38, 162.

⁷³ Bu konuda yazılmış ilk dönem eserleri için bk. Mukâtil bin Süleymân bin Beşîr, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Abdullâh Şehhâte (Kâhire: Dâru ğarîb, 2001), 89-225; Hârûn bin Mûsâ, *el-Vücut ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Dr. Hâtem Sâlih el-Zâmin (Bağdâd: Vezâratu's-Sekâfetü ve'l-A'lâm, 1988), 27-275; Ebû Hilâl el-Askerî, Hasen bin Abdullâh, *el-Vücut ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Ahmed es-Seyyid (Lübnan: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2010), 17-350.

⁷⁴ Bu konuda yazılmış ilk dönem eserleri için Bk. Yezîdî, Ebû Abdurrahmân Abdullâh bin Yahyâ Bin el-Mubârek, *Ġarîbu'l-Kur'ân ve tefsîrihi*, thk. Muhammed Selîm el-Hâc (Beyrut: Alemu'l-kütüb, 1985), 61-447; İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh bin Müslim ed-Dineverî, *Tefsîru ğarîbu'l-Kur'ân*, thk. Seyyid Ahmed Sakr (Beyrut: el-Mektebetü'l-Alemîyye, 2007), 7-544; Sicistânî, Ebû Bekr Muhammed bin Aziz, *Tefsîru ğarîbu'l-Kur'ân/Nuzbetu'l-kulûb* (Kâhire: Mektebetü Dâru't-Turâs, 2008), 3-201.

⁷⁵ Bu konuda yazılmış ilk dönem eseri için bk. Ebû Hilâl el-Askerî, Hasen bin Abdullâh, *el-Furûku'l-luğaviyye*, thk. Muhammed İbrâhîm Selîm (Kâhire: Dâru'l-ilm ve's-sekâfe, 1997), 25-400.

⁷⁶ Mehmet Okuyan, *Kur'ân'ı Kerîm'de Çokanlamlılık* (İstanbul: Düşün Yayınları, 2013), 40-47; Güven, *Çokanlamlılık Sorunu*, 161-206.

⁷⁷ Hamd kelimesi ilk dönem sözlüklerde “نقيض الذم/yermenin zıddı” anlamında kullanılmaktadır. Bk. Ferâhidî, Ebû Abdurrahmân Halîl b. Ahmed, “Hamd”, *Kitâbu'l-ayn*, thk. Dr. Davud Sellum v.dğr. (Beyrut: Mektebetü Lübnân, 2004), 174-175; İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed bin Mukerrem el-İfrikî el-Mısri, “Hamd”, *Lisânu'l-Arab*, thk. Yusuf Bekai v.dğr. (Beyrut: Müesseseti'l-A'lem li'l-matbuât, 2005), 1: 931-932; Rağîb el-İsfehani, Hamd kelimesinin övgüden daha özel, şükürden daha genel olduğunu ifade eder. Bk. Rağîb el-İsfehânî Ebu'l-Kâsım Huseyn bin Muhammed, “Hamd”, *el-Müfredât fî ğarîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Halîl Aytene, 3. Baskı (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2001), 138.

⁷⁸ Cerrahoğlu – Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerîm Meal ve Tefsiri*, 1: 16.

⁷⁹ Rab kelimesi sözlükte “melik, kral” anlamına gelmektedir. Daha başka anlamlar için bk. İbn Manzûr, “Rab”, *Lisânu'l-Arab*, 1: 1420; Ebû Hâtîm er-Râzî, Ahmet bin Hamdân, “Rab”, *Kitâbu'z-zîm*, thk. Saîd el-Ġânîmî. 2 Cilt (Beyrut: Menşûrâtü'l-Cemel, 2015), 180-181.

⁸⁰ Cerrahoğlu – Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerîm Meal ve Tefsiri*, 1: 18. Ayrıca Bk. Ferâhidî, “Rab”, *Kitâbu'l-ayn*, 279; Rağîb el-İsfehânî, “Rab”, *el-Müfredât*, 190-191.

Cerrahoğlu, Allah için kullanılan bazı kelimelerin çevirisinde oldukça dikkatli bir dil kullanır. Örneğin Bakara sûresi 26. âyette geçen “Allah bir sivrisineği hatta ondan da küçüğünü mesel olarak irad etmekten çekinmez.” âyetinde geçen لا يستحي ifadesinin masdarı olan “istihya” kelimesinin lügatte “utanmak, hayâ etmek” anlamına geldiğini⁸¹ ancak kelimenin Allah hakkında bu manada kullanılmasının mümkün olmadığını dolayısı ile kelimenin Allah hakkında kullanılması durumunda “terk etmek, ictinab etmek, imtina etmek”⁸² gibi anlamlarda alınması gerektiğini ifade ederek diğer birçok mealde farklı bir meallendirmede bulunur.⁸³

Tefsirde kavramlarla ilgili yanlış ve eksik anlaşılmalara da değinen Cerrahoğlu, Bakara sûresi 169. âyette geçen “fahşa” kavramının “zina” anlamından kullanılmadığını, daha geniş bir anlam yelpazesinin bulunduğunu,⁸⁴ “fahşa”nın çirkinliği insanların yüzlerini kızartacak ve onları dehşete düşürecek derecedeki bir edepsizlik olduğunu bu yüzden mealde “fahşa”yı “hayasızlık” kelimesi ile karşıladığını ifade eder.⁸⁵

Cerrahoğlu, kelimelerin iştikakına önem verir ve tefsire konu olan kelimelerin hangi kelime-den türediğini kaydeder. Örneğin Bakara sûresi 219. âyette geçen ve kumar anlamına gelen “meysir” kelimesinin “kolaylık”⁸⁶ anlamına gelen “yüsr” kelimesinden türediğini ve kolay kazanılan para anlamında kullanıldığını ifade eder.⁸⁷

2. 6. İsrâiliyyâta Karşı Sergilediği Tavır

İsrâiliyyât, tefsir ilminin en problemlili alanıdır. Onun naklini caiz görenler olduğu gibi görmeyenlerde bulunmaktadır.⁸⁸ Tefsir kitaplarının hemen hepsinde müfessirler bazı isrâiliyyâtları nakletme yoluna gitmişlerdir. Ancak, az veya çok rivâyet etme, rivâyetleri tenkid edip etmeme açısından tefsirler farklılık gösterir.⁸⁹ Cerrahoğlu, “âyetlerde geçen bir hadiseyi belirli bir tarihi olayla açıklamak için isrâilî kaynaklardan ve özellikle Tevrat’tan kelime kelime nakledilen haberlere itibar edilmemesi gerektiğini” belirtir.⁹⁰

⁸¹ Ferâhîdî, “Haya”, *Kitâbu'l-ayn*, 189; İbn Manzûr, “Haya”, *Lisânu'l-Arab*, 1: 1014; Rağîb el-İsfehânî, “Haya”, *el-Müfredât*, 146.

⁸² Bk. Rağîb el-İsfehânî, “Haya”, *el-Müfredât*, 146.

⁸³ Cerrahoğlu - Koçyiğit; *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 74.

⁸⁴ “Fahşa” kelimesi ilk dönem sözlüklerde “hakka uymayan her fiil” şeklinde tanımlanmaktadır. Bk. Ferâhîdî, *Kitâbu'l-ayn*, 623; daha başka anlamlar için bk. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 2: 2983; Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât*, 376.

⁸⁵ Cerrahoğlu - Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 295.

⁸⁶ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-ayn*, 924; Rağîb el-İsfehânî, *el-Müfredât*, 553.

⁸⁷ Cerrahoğlu - Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 421.

⁸⁸ Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyât* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), 45.

⁸⁹ Zehebî, Muhammed Huseyn, *Tefsir ve Hadîste İsrâiliyyât*, trc. Enbiya - Asiye Yıldırım (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003), 107.

⁹⁰ Cerrahoğlu - Koçyiğit; *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 481.

Cerrahoğlu, Bakara sûresi 54. âyette geçen “فأقتلوا أنفسكم” ibaresinin tefsirinde müfessirlerin çoğunluğunun kanaati olan; “iyi olanlarınız, itaatkar olanlarınız kötü ve isyankar olanlarınızı öldürsün” görüşüne⁹¹ katılmadığını, bu görüşlerin Tevrat’a ve isrâilî kaynaklara dayandığını, Tevrat ile birebir uyduğunu ifade eder ve Kur’ân’da bu konuda herhangi bir gerekçe olmadığı için⁹² konuyla ilgili isrâilî rivâyetleri ihtiyatla karşıladığını söyler. Cerrahoğlu’na göre âyette geçen “nefislerinizi öldürün” ibaresi; “nefsinize hakim olan sapık inançları ve buzağıya tapma arzusunu öldürünüz, atınız!” anlamındadır. Cerrahoğlu âyetin İsrâiloğullarına verilen nimetleri hatırlatma babında geldiğini, bu nimetin de puta tapmalarının ardından helak edilmeyip tevbelerinin kabul edilmesi olduğunu, A’raf sûresi 138. âyette İsrâiloğullarının putlara tapan bir kavme bakıp kendilerine de böyle putların yapılmasını istedikleri, daha önceden böyle bir sapıklığı içlerinde beslediklerini, dolayısı ile birbirlerini öldürmelerinin söz konusu olmadığını ifade eder.⁹³ Zikrettiğimiz bu örnekte Cerrahoğlu’nun âyetleri anlamada âyet bağlamına ve Kur’ân bütünlüğüne dikkat ettiğini ve isrâilî rivâyetlere mesafeli durduğunu görmekteyiz.

2. 8. Müfessirlere Muhalif Görüş Beyan Etmesi

Cerrahoğlu, Bakara 65. âyette geçen “horlanan maymunlar olunuz!” ifadesini müfessirlerin büyük çoğunluğunun; “o insanların cisim ve şekil olarak maymun haline dönmeleri şeklinde anladıklarını”⁹⁴ ancak böyle bir görüşün Allah’ın sünnetine ters olduğunu, her devirde Allah’a isyan edenlerin bulunduğunu, Allah’ın bunlar hakkındaki cezalandırma sünnetinin aynı olduğunu, bu sebeple maymunlaşmanın fizyolojik olarak değil, akıl ve ruh açısından yaşandığını, cezaya çarptırılan o insanların suretlerinin insana benzediğini ancak akıl ve ruh yönünden daima horlanan, alay edilen ve ciddiye alınmayan bir maymuna benzemelerinin kast edilmiş olabileceğini belirtir.⁹⁵

Cerrahoğlu, katili belli olmayan bir maktülün dirilişini konu alan Bakara sûresi 73. âyette geçen “öldürdüğünüz kimseye onun bir parçası ile vurun!” ifadesini müfessirlerin “ineğin bir parçası ile maktüle vurun” şeklinde tefsir ettiklerini,⁹⁶ maktul kıssasını bir öncesinde anlatılan “inek kesme” hadisesi ile bir bütün olarak okuduklarını, konu ile ilgili açıklayıcı bir âyet ve Hz. Peygamberden gelen herhangi bir rivâyet olmadığı halde tüm müfessirlerin bu yanlış yorumda görüş birliği içinde

⁹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1: 143; Kurtubî, *el-Câmi’ li Abkâmi’l-Kur’ân*, 1: 366-367; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, 62; İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, 1: 133-135.

⁹² Karaman v.dğr., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*, 1: 126.

⁹³ Cerrahoğlu – Koçyiğit, *Kur’ân’ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 127.

⁹⁴ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 54; Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 1: 433-440; Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed bin Muhammed bin Mahmûd, *Tevilâtü Eblî’s-Sünne/Te’vilâtü’l-Kur’ân*, thk. Dr. Mecdi Basillum, 10 Cilt (Beyrut: Dâru’l-kütübî’l-ilmîyye, 2005), 1: 488; Kurtubî, *el-Câmi’ li Abkâmi’l-Kur’ân*, 1: 397-401.

⁹⁵ Cerrahoğlu – Koçyiğit, *Kur’ân’ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 139.

⁹⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 1: 469-475; Mâturîdî, *Tevilâtü Eblî’s-Sünne*, 1: 495; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-Mesîr*, 69.

olduklarını ifade etmektedir. Cerrahoğlu bu yanlış yorumun sebebini şu sözlerle ortaya koymaktadır: “Böyle bir iddiamın sebebi de, âyet-i kerimenin “*fe-kulna'dribubu bi-ba'dıba*” ibaresindeki “*hâ*” zamirinin, Bakara kıssasında kesilmesi emrolunan bakara(sığıra)ya atfedilmesidir. Halbuki bu zamiri, diğer bir kıssadaki isme atfetmek yerine, bu zamirin yer aldığı âyeti kerimede geçen ve “*iç kateltüm nefsen*” ibaresindeki “*nefs*” kelimesine matuf kalmak akla daba yakındır. Nitekim aynı âyetin “*fe'ddare'tum fiha*” ibaresindeki “*hâ*” zamiri de “*nefs*”e matuftur.”⁹⁷ Cerrahoğlu'na göre inek kıssasının maktülün kıssasından önce gelmesi ve her iki kıssanın da “ve iz” ile başlaması kıssaların birbirinden bağımsız olduğunu anlatmaktadır.⁹⁸ Görüldüğü gibi Cerrahoğlu âyetleri anlamaya çalışırken dilbilimsel açıklamalara ve bağlama dikkat etmektedir.

2. 9. Tartışmalı Konulara Yer Vermesi

Vakıa şudur ki tefsirler, kendi coğrafyalarının tartışma mevzularından müstağni kalamamıştır. Zira müfessir içinde yetiştiği toplumdaki izler taşır. Her tefsir kaleme alındığı ilim dalının ve mezhebi mensubiyetin gerektirdiği tartışmaları konu edinmiştir. Cerrahoğlu'nun tefsirinde de zaman zaman tartışmalı konulara yer verilmiş ve konuya ilişkin izahlar yapılmıştır.

Besmelenin Kur'ân'dan âyet olup olmadığı konusu tefsir ilminde ve fakihler arasında tartışma konusudur.⁹⁹ Cerrahoğlu tefsirde bismelenin Kur'ân'dan bir âyet olup olmadığı konusunda; Hz. Osman'ın mushafı bir araya getirirken ne yaptığını bildiğini, Mushaf sayfalarına Kur'ân âyetleri dışında herhangi bir sözün girmemesi için büyük dikkat ve titizlik gösterdiğini, buna göre sûre başlarındaki besmelelerin sûrelerden bir âyet olduğunun düşünülebileceğini ifade ederek İmam Şafii'nin ve Hanefilerin bu görüşte olduklarını ancak Malikilerin farklı düşündüklerini, sûre başlarındaki besmeleleri âyet kabul etmediklerini söyler.¹⁰⁰

2. 10. Fıkhi Tartışmalara Değinişmesi

Âyetlerin nasıl anlaşılması gerektiği tefsirin konusu iken âyetlerden nasıl hüküm çıkarılacağı mevzusu ise fikhın ve fıkıh usulünün konusudur. İlk dönemden bu güne yazılan birçok “*ahkâmu'l-Kur'ân*” tefsiri bu konuyu ele almış ve her müfessir mensup olduğu mezhebin etkisinde yorumlar geliştirmiştir. Cerrahoğlu'nun fıkhi tartışmalara kayıtsız kalmadığını ve yeri geldiğinde fıkhi tartışmalara yer verdiğini görmekteyiz.

⁹⁷ Cerrahoğlu – Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 143-45.

⁹⁸ Cerrahoğlu - Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 143-45.

⁹⁹ Kurtubî, *el-Câmi' lî abkâmi'l-Kur'ân*, 1: 96-112; Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, *Abkâmu'l-Kur'ân*, 1: 13-15.

¹⁰⁰ Cerrahoğlu – Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 9-10.

Cerrahoğlu, tefsirde bazı âyetlerle ilgili fıkhi tartışmalara yer verir.¹⁰¹ İstiaze'nin namaz içinde okunmasının hükmü ile ilgili olarak,¹⁰² Hanefilerin "istiaze"yi ilk rekatta iftitah tekbirinden sonra okumayı sünnet olarak değerlendirdiklerini diğer rekatlarda ise okunmayacağı görüşünde olduklarını, Hanbelilerin de aynı görüşte olduklarını, Şafiilerin "istiaze"nin her rekatın başında okunmasının sünnet olduğu görüşünde olduklarını, Malikilerin ise farz namazlarda "istiaze"yi sesli veya sessiz okumayı mekruh, nafile namazlarda "istiaze"yi sessiz okumayı caiz, sesli okumayı mekruh gördüklerini ifade eder.¹⁰³

2. 11. Meal Hatalarına Vurguda Bulunması

Anadili Arapça olmayan Müslüman topluluklar dini tefekkürlerini ancak çeviriler yoluyla beslemektedirler.¹⁰⁴ Kaynak dili hedef dile doğru bir şekilde aktarmak, iki dili de çok iyi bilmeyi gerektirdiği¹⁰⁵ gibi Kur'ân dilini, din dilini de iyi bilmeyi gerektirir.¹⁰⁶ Kur'ân'ı anlamak ve çevirmek için iyi bir Arapça bilgisine ihtiyaç duyulduğu kadar, iyi bir Kur'ân bilgisine de ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁰⁷ Kur'ân'ı başka bir dile aktaracak birinin Kur'ân'ın temel fikirlerini en iyi şekilde ve bütün incelikleri ile bilmesi, anlaması gerekir. Değilse Kur'ân'ın maksat ve hedeflerini doğru şekilde anlamaktan mahrum kalacak¹⁰⁸ ve doğru bir çeviri yapamayacaktır.

Konuya örnek olması açısından "Onlara "Diğer insanlar gibi siz de iman edin!" denildiğinde, "Akılsızların inandıkları gibi biz de inanalım mı?" derler. Biline ki, asıl akılsızlar onlardır, fakat bilmezler." (el-Bakara 2/13) âyeti zikredilebilir.

Cerrahoğlu, âyete verilen meale itiraz etmekte ve siyakın bu meali desteklemediğini ifade etmektedir. Zira 13. âyetin siyak ve sibakına bakıldığında münafıkların Müslümanlara ithamda bulunmadıkları, kendilerinden istenen şeylere itiraz etmedikleri, Allaha ve ahiret gününe inandıklarını söyledikleri, fesat çıkarmadıklarını ıslahçı olduklarını ifade ettikleri görülmektedir. Buna göre ilgili âyetin meali şöyle olmalıdır: "Onlara insanların inandıkları gibi siz de inanın denildiği zaman biz beyinsizlerin inandıkları gibi mi inanıyoruz? derler."¹⁰⁹ Yukarıya aldığımız Kur'ân Yolu mealinde ve

¹⁰¹ Bk. Cerrahoğlu - Koçyiğit; *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 9-10, 317, 332-333, 371.

¹⁰² Kurtubî, *el-Câmi' li abkâmi'l-Kur'ân*, 1: 92-96.

¹⁰³ Cerrahoğlu - Koçyiğit, *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 8.

¹⁰⁴ Dücane Cündioğlu, *Kur'ân Çevirilerinin Dünyası*, 2. Baskı (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005), 101

¹⁰⁵ Salih Akdemir, *Cumhuriyet Dönemi Kur'ân Tercümeleleri* (Ankara: Akid Yayınları, 1989), 130-132.

¹⁰⁶ Faruk Gürbüz, *Tercüme Problemleri ve Meâller* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 124.

¹⁰⁷ M. Sait Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 13. Baskı (İstanbul: Kitap Dünyası, 2016), 312-325; Mustafa Hocaoglu, *Meal Yanlışları-I, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2012), 129.

¹⁰⁸ Fazlur Rahman, *İslami Yenilenme Makaleleri II*, trc. Adil Çiftçi, 4. Baskı (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 49.

¹⁰⁹ Cerrahoğlu - Koçyiğit; *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 51-52.

daha birçok mealde¹¹⁰ mü'minlerin münafıklar tarafından sefihlikle, beyinsizlikle itham edildikleri anlaşılmaktadır. Ancak Cerrahoğlu ve Koçyiğit hocaların öne sürdükleri alternatif mealde ise münafıkların mü'minlere yönelik ithamlarına yer verilmemektedir.¹¹¹ Bu meale göre münafıklar şunu demiş olmaktadır: “Siz bizim insanlar gibi inanmamızı istiyorsunuz. Hâlbuki biz beyinsizler gibi mi inanıyoruz? Hayır, biz insanlar gibi inanıyoruz.”¹¹²

2. 12. Âyetlerden Mesaj Çıkarması

Kur'ân, ana amacı olan hidâyeti gerçekleştirmek için onu okuyan herkese tevhid, hidâyet, ahlak konularında mesajlar verir. Bu mesajlar; iman ve amel noktasında birleşir. Cerrahoğlu, âyetleri sadece lafzi olarak anlamaz, aynı zamanda âyetlerin işaretinden de mesajlar çıkarır. Örneğin, Bakara 149 ve 150. âyetlerle kiblenin değiştirilmesinin Mekke'nin fethini ve Kâbe'nin putlardan temizleneceğini müjdelediğini, zira esası tevhid olan bir dinin kiblesinin içi şirk alameti olan putlarla dolu olamayacağını ifade eder.¹¹³ Cerrahoğlu'nun bu tefsiri işari tefsir kapsamında da değerlendirilebilir. Bu tefsir şekli Hz. Ömer¹¹⁴ veya İbn Abbas'ın Nasr sûresinin inişini Hz. Peygamberin vefatına yorumasına benzemektedir.¹¹⁵

SONUÇ

Cerrahoğlu ve Koçyiğit hocaların kaleme aldığı tefsir, taklit eseri olmayan, özgün ve orijinal bir tefsir olmanın yanında tenkit zihniyetini faal kullanması yönü ile de önem arz etmektedir. Tenkit zihniyetinin bu tefsirde aktif olarak kullanılması, Kur'ân ve âyet bütünlüğüne uymayan kimi âyet yorumlarının ilmi kriterler çerçevesinde cesurane eleştirilmesi, bu tefsirin önemli meziyetidir. Tefsir malzemelerinin ustaca kullanılmaya çalışıldığı bu tefsirde ilmi birikimin derinliği gözlerden kaçmamaktadır. Rivâyetleri dışlamayan, her rivâyeti de kabul etmeyen müelliflerimizin dirâyet alanında ki yetkinlikleri kayda değerdir.

Tefsirde hadis, fıkıh ve diğer ilmi disiplinlerin hepsinden faydalanan müfessirler bir müfessirin sadece tefsir ilmi ile kayıtlı kalmaması gerektiğini göstermişlerdir. Tefsir rivâyet ve dirâyet tefsirlerini meczetmesi yönü ile de önem arz etmektedir. Tefsirde fikhi, kelami ve dilsel tartışmalar ölçülü kullanılmış, âyet mesajlarının öne çıkarılmasına önem verilmiştir. Tefsirde vücut-nezair, ğaribu'l-

¹¹⁰ Bk. Ateş, Bayraklı, Çantay, DİB, Elmalılı, Esed, Işıcık, İzmirli İsmail Hakkı, M. Öztürk, N. Öztürk, Sülün, Yüksel.

¹¹¹ Doğru meal örnekleri için Bk. İslamoğlu.

¹¹² Cerrahoğlu - Koçyiğit; *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 51-52.

¹¹³ Cerrahoğlu - Koçyiğit; *Kur'ân'ı Kerim Meal ve Tefsiri*, 1: 274.

¹¹⁴ Neseî, Abdullâh bin Ahmed bin Mahmûd, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl/Tefsîru'n-Neseî* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2000), 1380.

¹¹⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 430.

Kur'ân ve furuku'l-luğa eserlerinden faydalanılmış, kelime ve kavramların çevirisine dikkat edilmiş ve herkesin anlayabileceği sade bir dil kullanılmıştır.

Tefsirin tamamlanmamış olması ilim dünyası için önemli bir kayıptır. Bugüne kadar Cerrahoğlu hocanın tefsir metodu üzerine ciddi çalışmaların yapılmamış olmasını, tefsirin tamamlanmamış olmasına bağlamaktayız. Cerrahoğlu hocanın bu tek ciltlik tefsiri birçok açıdan araştırma konusu olabilecek niteliktedir. Zira bu tefsir hayatını tefsir ve hadis ilmine adanmış iki önemli ismin, Cerrahoğlu ve Koçyiğit hocaların birikimlerini yansıtmaktadır.

Kanaatimizce günümüzde kaleme alınacak bir tefsirde âyet mesajları öne çıkmalı, yeni ve farklı bir değerlendirme yapılmayacaksa eskiden tartışılan konular tefsire taşınmamalı, Kur'ân'ın hidâyet boyutu öncelenmeli, taklitten uzak durulmalı, yorum adı altında âyetler zorlanmamalı, âyetleri güncelleştirmek için Kur'ân'ın indiği döneme mesafe konulmamalıdır. Bu manada Cerrahoğlu ve Koçyiğit hocaların tefsirinin eksiklikleri ile birlikte ideal bir tefsir olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Akdemir, Salih. *Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleleri*. Ankara: Akid Yayınları, 1989.
- Albayrak, Halis. *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine*. 7. Baskı. İstanbul: Şule Yayınları, 2015.
- Aldemir, Halil. "Fatıha Sûresi'nde Nimet Verilenler, Gazaba Uğrayanlar ve Delâlette Olanlar". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12/1 (2012): 19-24
- Altuntaş, Halil - Şahin, Muzaffer. *Kur'an-ı Kerim Meali*. 12. Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Ateş, Abdurrahman. "Anlam Bütünlüğü Açısından Bakara 189. Âyet ile İlgili Bir Değerlendirme". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/2 (2016): 9-30.
- Ateş, Süleyman. *Kur'an'ı Kerim ve Yüce Meâlî*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, ts.
- Aydemir, Abdullah. *Tefsirde İsrâiliyyât*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.
- Aydın, İsmail. *Kur'an'ın Filolojik Yorumu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an-Kerim Meâlî*. İstanbul: Düşün Yayınları, 2016.
- Bilgin, Abdülcelil. *Kur'an'ı Tanımak*, Ankara: Araştırma Yayınları, 2018.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed bin İsmâîl el-Cu'fî, *Sabîbu'l-Buhârî*. Thk. Muhammed Nizâr Temîm-Heysem Nizâr Temîm. Beyrut: Dâru'l-Erkâm, ts.
- Cerrahoğlu, İsmail - Koçyiğit, Talât. *Kur'an'ı Kerim Meal ve Tefsiri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1990.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü*. 15. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Taribi*. 6. Baskı. Ankara: Fecr Yayınları, 2014.
- Cündioğlu, Düccane. *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*. 2. Baskı. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005.
- Çalışkan, İsmail. *Tefsir Usulü*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed bin Alî. *Abkâmu'l-Kur'an*. Thk. Abdusselâm Muhammed Ali Şahîn. 4. Baskı. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2013.
- Çantay, Hasan Basri. *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*. Konya: Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usulü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2016.
- Dereli, Muhammed Vehbi. *Problematik Açısından Kur'an-Sünnet İlişkisi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2010.
- Durmuş, Zülfikar. *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleleri- "Azîz Kur'an" ve "İnsanlığa Son Çağrı Örneği"*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007.
- Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, Muhammed bin Abdullâh bin Muhammed el-Meâfirî. *Abkâmu'l-Kur'an*. Thk. Rizâ Farec el-Hamâmî. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2003.

- Ebû Hâtım er-Râzî, Ahmet bin Hamdân. “Rab”. *Kitâbu’z-zîmê*. Thk. Saîd el-Ğânimî. 1: 180. 2 Cilt. Beyrut: Menşûrâtı’l-Cemel, 2015.
- Ebû Hilâl el-Askerî, Hasen bin Abdullâh. *el-Furûku’l-luğaviyye*. Thk. Muhammed İbrâhîm Selîm. Kâhire: Dâru’l-ilm ve’s-sekâfe, 1997.
- Ebû Hilâl el-Askerî, Hasen bin Abdullâh. *el-Vücûb ve’n-nezâir fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*. Thk. Ahmed es-Seyyid. Lübnan: Dâru’l-kütübi’l-ilmiyye, 2010.
- Ebû Ubeyde Ma’mer bin el-Müsennâ et-Teymî. *Mecâzu’l-Kur’ân*. Thk. Muhammed Fuad Sezgin. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü Hancı, ts.
- Ebu Zeyd, Nasr Hamid. *İlahi Hitabın Tabiatı*. Trc. Mehmet Emin Maşalı. Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2001.
- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur’an Dili*. B.y: Eser Neşriyat, 1971.
- Fahrüddîn er-Râzî, Muhammed bin Ömer bin Hasen bin Huseyn bin Alî et-Teymî. *Mefâtîhu’l-gayb/Tefsîru’l-kebîr*. Thk. İbrâhîm Şemsuddîn - Ahmed Şemsuddîn. 4. Baskı. 23 Cilt. Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-ilmiyye, 2013.
- Fazlur Rahman. *İslami Yenilenme Makaleler II*. Trc. Adil Çiftçi. 4. Baskı. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Ferâhîdî, Ebû Abdurrahmân Halîl b. Ahmed. “Hamd, Haya’, Rab, Fahşa”. *Kitâbu’l-ayn*. Thk. Dr. Davud Sellum v.dğr. 174, 279, 189, 623. Beyrut: Mektebetü Lübnân, 2004.
- Ferrâ, Ebi Zekeriyâ Yahyâ bin Ziyâd Abdullah. *Meâni’l-Kur’ân*. Thk. İbrahim Şemsuddîn. 3 Cilt. Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-ilmiyye, 2002.
- Gezgin, Galip. *Tefsîrde Semantik Metot*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015.
- Gökkır, Necmettin. *Kur’an Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014.
- Güneş, Abdulkâki. *Kur’an’da Bütünlük Mucizesi*. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2014.
- Gürbüz, Faruk. *Tercüme Problemleri ve Meâller*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- Güven, Şahin. *Kur’an’ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu*. İstanbul: Denge Yayınları, 2005.
- Hârûn bin Mûsâ. *el-Vücûb ve’n-nezâir fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*. Thk. Dr. Hâtem Sâlih el-Zâmin. Bağdâd: Vezâratu’s-Sekâfetü ve’l-A’lâm, 1988.
- Hocaoğlu, Mustafa. Meal Yanlıları-I. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2012): 129.
- Işıcık, Yusuf. *Kur’an Meâli*. 4. Baskı. Riyad: Daru’s-Seyyid, 2014.
- İbnu’l-Cevzî, Ebû’l-Ferâc Cemalüddîn Abdurrahmân bin Alî bin Muhammed. *Zâdu’l-mesîr fi’l-ilmî’t-tefsîr*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2015.

- İbn Kesîr, İmâduddîn Ebû'l-Fidâ İsmail bin Ömer el-Kureşî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. 4 Cilt. Riyad: Mektebetü Daru's-Selam, 1994.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh bin Müslim ed-Dineverî. *Te'vilü müşkili'l-Kur'ân*. Thk. Sa'd bin Necdî Ömer. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2015.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh bin Müslim ed-Dineverî. *Tefsîru garîbu'l-Kur'ân*. Thk. Seyyid Ahmed Sakr. Beyrut: el-Mektebetü'l-Alemiyye, 2007.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed bin Mukerrem el-İfrikî el-Mısırî. "Hamd, Haya', Rab, Fahşa". *Lisânu'l-Arab*. Thk. Yusuf Bekai v.dğr. 1: 931, 1014, 1420; 2: 2983. Beyrut: Müessesetü'l-A'lem li'l-matbuât, 2005.
- İslamoğlu, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur'an*. 2. Baskı. İstanbul: Düşün Yayınları, 2012.
- İslamoğlu, Mustafa. *Kur'an'ı Anlama Yöntemi*. 3. Baskı. İstanbul: Düşün Yayınları, 2017.
- İsmail Hakkı İzmirli. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*. İstanbul: Eren Yayınları, ts.
- Karaalp, Cahit. *Türkçe Meallerde Kavram Çevirileri Sorunu Salat Kavramı Örneği*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2017.
- Karagöz, Mustafa. *Dilbilimsel Tefsir ve Kur'an'ı Anlamaya Katkısı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.
- Karaman, Hayrettin v.dğr. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5. Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Karataş, Ali. Kur'an'ı Kur'an ile Anlama. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31 (2011): 177-197.
- Karataş, Ali. Meallere Tarihi Verileri Yansıtmanın Gerekliliği Üzerine. *EKEV Akademi Dergisi*. 16/51 (2012): 204.
- Karslı, İbrahim H. *Kur'an'ı Anlamaya Giriş*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Kırdar, Şehabeddin. *Letâif luğaviyye ve lemasat beyaniyye fi'l-Kur'ân*. Konya: Tekin Kitabevi, 2016.
- Koçyiğit, Talat. *Kur'an'ı Kerim Meal ve Tefsiri*. 7 Cilt. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Ensârî. *el-Câmi' li'abkâmi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed İbrahim el-Hafnevî - Mahmûd Hâmîd Osmân. 12 Cilt. Kahire: Dâru'l-hadîs, 2002.
- Kuşeyrî, Ebû Kâsım Abdülkerîm bin Hevâzin bin Abdülmelik. *Letâifu'l-işârât/Tefsîru'l-Kuşeyrî*. Thk. Abdullatîf Hasen Abdurrahmân. 2. Baskı. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 2007.
- Maşalı, Mehmet Emin. *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*. Ankara: Otto Yayınları, 2016.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed bin Muhammed bin Mahmûd. *Tevilâtü Eblî's-Sünne/Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Thk. Dr. Mecdi Basillum. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 2005.

- Muhammed Esed. *Kur'ân Mesajı Meâl-Tefsîr*. Trc. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. 5. Baskı. İstanbul: İşaret Yayınları, 2002.
- Mukâtil bin Süleymân bin Beşîr. *Tefsîru Mukâtil Bin Süleymân*. Thk. Ahmed Ferid. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2003.
- Mukâtil bin Süleymân bin Beşîr. *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Thk. Abdullâh Şehhâte. Kâhire: Dâru ğarîb, 2001.
- Müslim bin Haccâc, Ebû Huseyn el-Kuşeyrî. *Sabîbu Müslim*. Thk. Ahmed Zehve- Ahmed İnaeye. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 2004.
- Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed bin Muhammed bin İsmail. *Meâni'l-Kur'ân*. Thk. Yahya Murad. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-hâdis, 2004.
- Nesefî, Abdullâh bin Ahmed bin Mahmûd. *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl/ Tefsîru'n-Nesefî*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2000.
- Okuyan, Mehmet. *Kur'ân'ı Kerîm'de Çokanlamlılık*. İstanbul: Düşün Yayınları, 2013.
- Özdeş, Talip. "Kavramdan Teoriye Nesh Problemi". *Günümüz Tefsir Problemleri*. Editör: Ali Karataş, Yunun Emre Gördük. Ankara: Bilay Yayınları, 2018.
- Özsoy, Ömer. *Kur'ân ve Tarihsellik Yazıları*. Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2004.
- Öztürk, Mustafa. *Cumhuriyet Türkiyesinde Meal ve Tefsir Serencamı*. 3. Baskı. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- Öztürk, Mustafa. *İlahi Hitabın Tefsiri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'ân'ı Kerîm Meâli(Türkçe Çeviri)*. 144. Baskı. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 2016.
- Paçacı, Mehmet. "Tefsir'de Semantik ve Hermenötik". *İslami İlimlerde Metodoloji/Usûl Mes'elesi I*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2005.
- Polat, Fethi Ahmet. *Tefsîr Araştırmalarında Yöntem Sorunları I-II*. 2. Baskı. Konya: Aybil Yayınları, 2014.
- Ragîb el-İsfehânî Ebu'l-Kâsım Huseyn bin Muhammed. "Hamd, Haya', Rab, Fahşa". *el-Müfredât fi ğarîbi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Halil Ayteni. 138, 146, 190, 376. 3. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2001.
- Serinsu, Ahmet Nedim. *Kur'ân ve Bağlam*. 2. Baskı. İstanbul: Şule Yayınları, 2012
- Sicistânî, Ebû Bekr Muhammed bin Azîz. *Tefsîru ğarîbu'l-Kur'ân/Nuzhetu'l-kulûb*, Kahire: Mektebetü Dâru't-Turâs, 2008.

- Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebû Bekr bin Muhammed. *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*. Thk. Mustafa Deyb el-Bûğâ. 5. Baskı. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2002.
- Sülün, Murat. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012.
- Şimşek, M. Sait. *Günümüz Tefsir Problemleri*. 13. Baskı. İstanbul: Kitap Dünyası, 2016.
- Şimşek, M. Sait. *Kur'an'ın Anlaşılmasında İki Mesele*. 4. Baskı. İstanbul: Ekin Yayınları, 2004.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed bin Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vâli âyi'l-Kur'ân*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2013.
- Tâhir bin Âşûr. Muhammed, *Tefsîru't-tabrîr ve't-tenvîr*. 12 Cilt. Tûnus: Dâru Suhnûn li'n-neşr ve't-tevzi', ts.
- Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed bin İsâ bin Sevre. *Sünenü't-Tirmîzî*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2002.
- Uzun, Nihat. *Bağlam ve Kur'an'ın Anlaşılması Üzerine*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Vâhidî, Ebû'l- Hasen Alî bin Ahmed bin Muhammed. *Esbâbu nüzcûli'l-Kur'ân*. Thk. Kemâl Besyûnî Zeglûl. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1991.
- Yezîdî, Ebû Abdurrahmân Abdullâh bin Yahyâ Bin el-Mubârek. *Garîbu'l-Kur'ân ve tefsîrihi*. Thk. Muhammed Selîm el-Hâc. Beyrut: Alemu'l-kütüb, 1985.
- Yüksel, Edip. *Mesaj Kur'an Çevirisi*. 15. Baskı. İstanbul: Ozan Yayınları, 2016.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm bin es-Serî. *Meâni'l-Kur'ân ve i'râbuh*. Thk. Dr. Abdulcelil Abduh Şelbî. 5 Cilt. Beyrut: Âlemu'l-kütüb, 1988.
- Zehebî, Muhammed Huseyn. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Erkâm, ts.
- Zehebî, Muhammed Huseyn. *Tefsîr ve Hadîste İsrâîliyât*. Trc. Enbiya - Asiye Yıldırım. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd bin Ömer bin Muhammed. *el-Keşşâf an bakâiki gavâmi'zi't-tenzîl ve uyûnu'l-ekâvîl fî vucûbu't-te'vîl*. Thk. Muhammed Abdusselâm Şâhîn. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1995.
- Zürkânî, Muhammed Abdulazim. *Kur'an İlimleri Menâbilu'l-İrfan Tercümesi*. Trc. Ramazan Şahan - Halil Aldemir. 2 Cilt. İstanbul: Beka Yayınları, 2015.